

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده هنر و معماری

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

در رشته: تصویرسازی

عنوان:

تحلیل و بررسی تصویرسازی‌های مجلات رشد دانش آموز در دو دهه اخیر

استاد راهنما:

محمدعلی بنی اسدی

استاد مشاور:

منصوره حبیبی

پژوهشگر:

نگین حسین زاده آقا

XX

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی : تهران مرکزی	کد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۶۰۱۰۷۸۹۲۰۰۱
عنوان پایان نامه: تحلیل و بررسی تصویرسازی های مجلات رشد دانش آموزان در دو دهه ی اخیر		
نام و نام خانوادگی دانشجو: نگین حسین زاده آقا	تاریخ شروع پایان نامه: ۹۰/۲/۱۱	تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۰/۶/۲۲
شماره دانشجویی: ۸۸۰۸۳۴۱۶۹۰۰	رشته تحصیلی: تصویرسازی	
استاد / استادان راهنما: جناب آقای محمدعلی بنی اسدی		
استاد / استادان مشاور: سرکار خانم منصوره حبیبی		
آدرس و شماره تلفن: تهرانپارس - خ شهید قره زادیا (۱۶۲) پلاک ۱۱۴ واحد ۲		
تلفن: ۷۷۷۱۸۳۱۶		
<p>چکیده :</p> <p>این رساله به صورت اجمالی به بررسی تاریخچه تصویرسازی در ایران و جهان و بالاخص تصویرسازی در مطبوعات ایران می پردازد و به بررسی و معرفی هنرمندان تصویرساز از سالهای اولیه شروع تصویرسازی به صورت حرفه ای در ایران پرداخته و همچنین با نگاهی به آثار به جا مانده از اسناد تاریخی در حوزه های مختلف به بررسی آثار هنرمندان سه دهه ی اخیر در مطبوعات و نشریات می نماید و نگاهی گذرا به آثار هنرمندانی چون مرحوم بهرام خائف، فیروزه گل محمدی، محمد علی بنی اسدی، مرحومه نسرين خسروی، اکبر نیکانپور، کریم نصر و بهزاد غریب پور و تاثیرات و سیرتکامل تصویری آثار این هنرمندان دارد و در نهایت مجلات رشد دانش آموز را در دو دهه ی اخیر مورد بررسی و ارزیابی قرار داده به معرفی آثار هنرمندان پیشکسوت در این نشریه به خصوص استاد غلامعلی مکتبی و مرحومه ژانت میخیایی پرداخته و از نظر تصویری نمونه هایی از آثار این هنرمندان را ارائه می نماید</p>		

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه مناسب است تاریخ و امضا

مناسب نیست

فهرست مطالب

عنوان صفحه

فصل اول (کلیات طرح)

- ۱-۱- بیان مسئله ۲
- ۲-۱- هدف تحقیق ۲
- ۳-۱- اهمیت موضوع و انگیزش انتخاب آن ۳
- ۴-۱- سوالات تحقیق ۳
- ۵-۱- روش تحقیق ۳
- ۶-۱- قلمرو تحقیق ۴
- ۷-۱- جامعه و حجم نمونه ۴
- ۸-۱- مشکلات و محدودیت های تحقیق ۵

فصل دوم (تصویرسازی مطبوعات در ایران)

- ۱-۲- مقدمه: تصویر و نقش آن در جوامع ۶
- ۲-۲- تاریخچه تصویرسازی ۷
- ۳-۲- تصویرسازی در مطبوعات ایران ۲۶
- ۴-۲- تصویرگری ایران در چشم اندازی تاریخی ۳۳
- ۵-۲- اهداف تصویرسازی / طبقه بندی انواع تصویرسازی ۴۸

فصل سوم : (مبانی تصویرسازی)

- ۱-۳- ایده هایی برای برقراری ارتباط..... ۵۲
- ۲-۳- در جستجوی الهام ۵۲
- ۳-۳- شرح تصورات..... ۵۷
- ۴-۳- رسانه خود پیام است ۵۸
- ۵-۳- آداب و رسوم مدرسه هنر..... ۵۸
- ۶-۳- تصویرسازی به عنوان یک رشته علمی ۵۹
- ۷-۳- موج جدید تصویرسازان ۶۷
- ۸-۳- تصویرسازی نشریات (تاریخچه کمیک استریپ)..... ۷۵

فصل چهارم: (انواع تصویرسازی و ارتباط آن با مخاطب)

- ۱-۴- ارتباط بین تصویرسازی و مخاطب ۹۶
- ۲-۴- نقاشی زبان کودک ۹۶
- ۳-۴- تقسیم بندی گروههای سنی ۹۸
- ۴-۴- آشنایی با انواع شیوه های تصویرسازی کتاب کودک و نوجوان ۱۰۲

فصل پنجم : (بررسی مجلات رشد دانش آموز)

- ۱-۵- مقدمه ۱۱۵
- ۲-۵- بررسی تصویری مجلات رشد دانش آموز از سال ۶۴ تاکنون..... ۱۲۵
- منابع و ماخذ ۱۵۰

معرفی کار عملی

چکیده :

این رساله به صورت اجمالی به بررسی تاریخچه روند تصویرسازی در ایران و جهان و بالاخص تصویرسازی در مطبوعات ایران می پردازد. به تصویرگری ایران در چشم اندازی تاریخی پرداخته و به بررسی و معرفی هنرمندان تصویرساز از سالهای اولیه شروع تصویرسازی به صورت حرفه ای در ایران می پردازد و با نگاهی از آثار به جا مانده از اسناد تاریخی در دوره های مختلف به بررسی آثار هنرمندان ۳ دهه ی اخیر در مطبوعات و نشریات می پردازد. و همچنین نگاهی گذرا به آثار هنرمندانی چون مرحوم بهرام خائف، فیروزه گل محمدی، محمدعلی بنی اسدی، مرحومه نسرین خسروی، اکبر نیکانپور، کریم نصر و بهزاد غریب پور دارد. و به تاثیرات و سیر تکامل تصویری آثار این هنرمندان می پردازد. و در نهایت مجلات رشد دانش آموز را در دو دهه ی اخیر مورد بررسی و ارزیابی قرار داده و به معرفی آثار هنرمندان پیشکسوت در این نشریه به خصوص استاد غلامعلی مکتبی و مرحومه ژانت میخاییلی می پردازد و از نظر تصویری نمونه هایی از آثار این هنرمندان را ارائه می نماید.

کلیات طرح :

۱-۱- بیان مسئله :

با گذشت ۵ دهه تصویرگری کودک و نوجوان در ایران آیا جایگاه واقعی این رشته امروزه جایگاهی با ثبات و مشخص شده است؟ آیا تصویرگران جوان دوره‌های ابتدایی بعد از گذشت چند دهه حاضر به همکاری با جراید و مطبوعات می‌باشند یا به صورت انفرادی و شخصی به تولید اثر تصویرگری پردازند؟ تصویرگران در پوشش روش‌ها و لحن‌ها و شیوه‌ها و استعاره‌ها در محدوده‌ی بیان شخصی و دقت و ملاحظات رسانه‌ای تصاویرشان را خلق می‌کنند و آنها را با هدفمندی هوشیارانه در فرهنگ وارد می‌کنند. تصویرگران معاصر در قالب کارتون، کاریکاتور، طنز، مفسران بصری و روایتگران تصویری هستند که نه تنها در خدمت آگاهی و مدیریت بصری انتشارات بلکه در سطحی وسیع‌تر به عنوان متفکران، روشنفکران و مولفین بصری حضوری مستقل دارند. هنرمندان تصویرگر امروزه محدوده‌ی مرزهای سنتی را در نور دیده و در صحنه ابزار و تکنولوژی‌های ارتباطی نوین حضوری با شخصیت و نقشی موثر در تبلور تمدن و اندیشه‌های بصری جوامع دارد. نفوذ نقش و تصویر در دنیای امروز ما تا حدی است که ما جهان را خالی از تصویر نمی‌توانیم تجسم کنیم. اگر هم از نبود تصویر بتوانیم تجسمی داشته باشیم چیزی جز سیاهی عایدمان نمی‌شود.

۱-۲- هدف تحقیق:

بررسی تصویرسازی مطبوعات در ایران در طول ۴ تا ۵ دهه‌ی آشنایی با تصویرگران در دوره‌های مختلف، بررسی تاریخچه تصویرسازی به خصوص تصویرسازی مطبوعات. بررسی نقش تصویر در جراید و مطبوعات با نگاهی دقیق‌تر به نشریات تخصصی کودک و نوجوان، مشکل ما در ایران این است که وقتی صحبت از تصویرگری می‌شود اغلب به یاد ساختن تصویر برای کتاب کودک می‌افتند این در حالی است که تصویرگری حیطه‌های گسترده دیگری نیز دارد. مطبوعات، نشریات و کتابهای آموزشی، اندک نوشته‌هایی هم که داریم در حیطه تصویرگری کتاب کودک است و آن عرصه‌های مهم و اساسی دیگر دست نخورده باقی مانده است. حتی وقتی کتاب‌های درسی هنرستان را با عنوان غلط انداز «مبانی تصویرسازی» ببینیم متوجه خواهیم شد که تصویرگری را در

کتاب کودک و فقط در تکنیک و اسلوب خلاصه کرده است. هدف از این پژوهش ارائه مطالب و اطلاعات دسته بندی شده از دوره های مختلف تصویرسازی بلاخص تصویرسازی جراید در ایران می باشد و به معرفی هنرمندان تصویرسازی می پردازد که عمده فعالیت آنها در زمینه جراید و نشریات می باشد.

۳-۱- اهمیت موضوع و انگیزش انتخاب آن:

اهمیت موضوع و انگیزه انتخاب آن به این دلیل بود که هیچ تحقیق ثبت شده در این زمینه انجام نگرفته و هیچ کتابی بصورت طبقه بندی شده این موضوع را مورد بررسی قرار نداده است و در زمینه تصویرسازی فقط به گردآوری مجموعه های تصویری بسنده شده است که این خود نقطه ضعفی برای رشته تصویرسازی می باشد. علاقه شخصی به کار در زمینه تصویرسازی بخصوص مطبوعات و مجلات کودک و نوجوان انگیزه ی شدانتخاب و بررسی این موضوع شد.

۴-۱- سوالات تحقیق:

عمده سوالات این تحقیق در ۲ بخش مطرح می شود، که بخش اول نقش تصویرگران و حضور تصویرسازان با تجربه در جراید و مطبوعات کودک و نوجوان در زمان حال و بخش دوم تولید و ساخت یک اثر تصویری مطبوعاتی می باشد. سوال اول در ابتدای تحقیق و پژوهش نیز مطرح شد که آیا تصویرگری که در ۲ تا ۳ دهه پیش با مطبوعات و جراید همکاری داشته امروزه نیز حاضر به ادامه فعالیت با جرایدی هست یا خیر؟

و سوال بخش دوم اینگونه مطرح می شود که یکی از ویژگی های کتاب تصویری ایجاد ارتباط میان متن و تصویر توسط خواننده و یا بیننده است اما این ساخت چگونه شکل می گیرد؟

۵-۱- روش تحقیق:

با توجه به نبودن منابع مکتوب و بسیار کم این تحقیق بیشتر از طریق گردآوری یک سری صحبت ها و مصاحبه های با اساتید این رشته و استفاده از یک سری سایت های اینترنتی می باشد ولی بیشتر مطالب تحقیق بصورت میدانی و کتابخانه ای با توجه به محدودیت های موجود و نبودن کتب توضیحی انجام گرفته است .

۶-۱ قلمرو تحقیق:

قلمرو تحقیق بیشتر تاریخچه جراید تصویری در ایران، توجه به کودک و نوجوان بعنوان عاملی اثر گذار در روند تولید یک مجله (مجلات کودک و نوجوان) بررسی فرآیند تصویر در مدارس و تحقیق در این زمینه که در سالهای اولیه تحصیل، بچه ها مدام تشویق می شوند که تصویر تولید کنند و در کنار تکالیف نوشتاری به تصویرسازی نیز پردازند، معلم ها به همان اندازه که به تکالیف نوشتاری توجه نشان می دهند به این تصاویر هم می پردازند البته نه به شیوه ایی مشابه؛ بر خلاف نوشته ها تصویر تصحیح نمی شود و مورد نقد دقیق و جزئی هم قرار نمی گیرد، به این تصاویر بیشتر به مثابه بیان شخصی نگریسته می شود تا تلاشی برای برقراری ارتباط. به مثابه چیزی که پیشاپیش بچه ها قادر به انجامش هستند و نیازی به آموزش آن نیست هنگامی که بچه ها دوره راهنمایی را پشت سر می گذارند تصاویر دیگر به ندرت در تکالیفشان به چشم می خورد از این زمان به بعد با روندی معکوس روبرو می شویم. اهمیت و بسامه تکالیف نوشتاری افزایش می یابد و تصاویر روبه تخصصی شدن می رود این معضل با توجه به شرایط دوره معاصر بیش از پیش تشدید می شود دوره ایی که در آن رابطه تصویر و نوشته روز به روز متزلزل می شود متونی که برای سالهای اول تحصیل مهیا می شوند سرشار از تصویراند و رفته رفته در سالهای آخر دوره ی ابتدایی تصاویر جای خود را به نوشته در کتابهای می دهند.

۱-۷- جامعه و حجم نمونه :

در جامعه امروز ما مجلات و جراید کودک و نوجوان بصورت خصوصی کم و یا اصلاً فعالیت چشم گیری ندارند و موسسات خصوصی بیشتر در قالب چاپ و تولید کتابهای کودک به فعالیت می پردازند و این امکان بیشتر در دست ناشران دولتی باشند که به چاپ مجلات پردازند آنهم در شمارگانی محدود و عنوان هایی اندک و ناشر خصوصی ریسک چاپ این نوع محصولات را انجام نداده و یا بصورت بسیار کم در تیراژ پایین و در حد یک خبرنامه درکنار دیگر کارهای چاپی خود قرار می دهد.

۸-۱- مشکلات و محدودیت های تحقیق:

مشکلات و محدودیت بسیار زیاد می باشد نبود مرجع خاص این محدودیت را دامن می زند بهتر آن است که برای بالا بردن سطح سواد بصری مخاطبان توجه ویژه ای معمول گردد.

۱-۲- تصویر و نقش آن در جوامع

از زمان های بسیار دور تا کنون انسان همواره برای خلق تصاویر همتی وافر ورزیده است و با استفاده از زبان تصویر کوشیده بین خود و اقوام گوناگون هرچه بهتر ارتباط برقرار کند. استفاده از این ابزار مهم و مفهوم تا بدانجا رسید که تمدن های کهن در سرتاسر جهان برای ثبت وقایع و ارتباط از آن استفاده ی شایانی کردند. به مدد تاریخ نگاری تصویری پیش از پیدایش خط نقاط مبهمی از تاریخ گذشته برایمان روشن شده است. سرانجام ، انسان به تدریج با حذف زواید تصویری توانست اولین خطوط تصویری را ابداع کند و گام به گام در طول تاریخ حروف الفبای امروزی را از آن ها استخراج کند. اما مطلب مهم در این بحث تعاریفی است که ماهیت و نقش تصویر را برای همگان دقیق تر روشن کند. در این تحقیق فهرست وار و مختصر برخی از آن ها را مرور می کنیم : «تصویر به باز آفرینی یا ترسیم اشیا، تفکر، اندیشه ها، و پیام به کمک عناصر تصویری نظیر نقطه ، خط، سطح، رنگ، و غیره توسط انسان اطلاق می گردد.» یا «بازسازی دوباره ی هر پدیده را (اعم از واقعی یا غیر واقعی که در جهان هستی وجود دارد) تصویر می نامند.»

تصویر ابزاری برای بیان موضوعاتی عینی و ذهنی است که امکان دارد از موضوعی واقعی یا مجازی و تخیلی اقتباس شده باشد و همواره بیانگر پیامی برای مخاطب خود است. در زمان های کهن این موضوعات بر اساس آیین های جادوگری، نیایشی، شکار، و گاه زندگی روزمره ی آنان بوده است.

تصویر همواره در توسعه و رشد همه ی فرهنگ ها ابزاری مفید و کارآمد بوده است و در هرچه ساده تر کردن فهم مطالب و اهداف متفاوت سابقه ای طولانی دارد. انسان همواره کوشیده تصویری از هرچه اطراف خود می بیند خلق کند و این به پیدایش نمادهای تصویری انجامیده است .

در سرزمین ما - از مهم ترین مراکز کهن مشرق زمین - آثار با ارزشی از گذشتگان برجا مانده که اعتقادات، آیین ها، و آداب و رسوم نیاکانمان را آشکار می کند. این تصاویر به خوبی ذهنیت و برداشت تصویری پالایش یافته ی ذهنی هنرمندان این مرز و بوم را به خوبی می نمایاند. این همان

اصل مهم تشکیل تصویرهای متفاوت در ذهن افراد مختلف است. نوع نگرش و نگاه متفاوت تمدن های گوناگون تفاوت های تصویری را بین اقوام مختلف پدید آورده است و آثار به جا مانده از تمدن های کهن این را به زیبایی می نمایاند.

نقش اصلی تصاویر (بجز نقش تزئینی که شاید ساده ترین نقش و کاربرد آن ها باشد) انتقال افکار، مفاهیم، اندیشه و کمک به هرچه ساده تر کردن درک مخاطب از موضوع است. در عصر حاضر در هیچ کاری - اعم از آموزش، تبلیغات، هنر، و فناوری - اهمیت و نقش تصویر بر کسی پوشیده نیست و تصویر به نوعی در تمامی ارکان زندگی ما راه یافته است و از طریق رسانه های مختلف تصویری هر روز به واسطه ی تصویر اطلاعاتی مهم و ماندگار در ذهن ما حک و ثبت می شود.

تصویر در کتاب ها و مجله های مصور کتابچه ها و دفترهای راهنمای ابزار و وسایل مختلف نقش راهنمایی کردن، آموزش دادن، و ساده کردن را عهده دار است. تصویر عنصر اصلی و اساسی هنر تصویرسازی است و هنرمندان تصویرگر با ابزار و بیان گوناگون همواره کوشیده اند پیام تصاویر را هرچه بیشتر به مخاطب خود منتقل کنند.

۲-۲- تاریخچه تصویرسازی

تصویرسازی (Illustration) یا مصور سازی شاخه ای از رشته های هنرهای تجسمی است که در گذشته آن را جزو گرایش های رشته ی گرافیک به حساب می آوردند و همواره نقشی ارتباطی بین رشته ی نقاشی و گرافیک ایفا می کرد. تصویرسازی از گذشته هایی بسیار دور در تمدن های مختلف به بیان موضوعات، آیین ها، فتوحات، و مواردی از این دست پرداخته است و به خوبی توانسته است زینت بخش بناها (نماهای داخلی و خارجی)، ظروف (سفالی، فلزی، چوبی)، جنگ افزارها، لباس ها، کتاب آرایی و دیگر ملزومات باشد. در گذشته، هنرمندانی را که به این امور می پرداختند نقاش، نگارگر، مجسمه ساز، حجار، گچکار، قلم زن، معمار و ... می نامیدند. به تدریج و با رایج شدن آثار مکتوب در قالب کتاب و رساله این حرفه به جایگاه واقعی خود دست یافت و در قالب متون ادبی، حماسی، مذهبی، علمی، و ... به حیات خود ادامه داده است. دست اندر کاران این حرفه اکثراً نگارگر، نقاش، یا مصور بوده اند. پس از ورود صنعت چاپ به ایران، به تدریج تغییرات شگرفی در این رشته به وجود آمده که امروز نیز ادامه دارد. در حال حاضر این رشته به صورت

حرفه و گرایشی مستقل به حیات خود ادامه می دهد و به صورت واحد درسی نیز در دانشکده های هنری آموزش داده می شود و کارشناسی ارشد این رشته بیش از یک دهه است که در دانشگاه های ما بالیده است. غالب متقاضیان این رشته فارغ التحصیلان رشته ی نقاشی و گرافیک اند. در حقیقت، تصویرساز با یاری گرفتن از تصاویر موضوعاتی را برای مخاطبان و مقاطع سنی مختلف بیان می کند. در ذیل چند تعریف ساده جهت درک بهتر آورده شده است:

«تصویرسازی بیان اندیشه، فکر، و مفاهیم در قالب تصویر برای درک بهتر مخاطب است. تصویرسازی عبارت است از کمک به درک هرچه بهتر اهداف نویسنده یا مولف به وسیله عناصر تصویری.

تصویرسازی خلق تصاویر دارای موضوع با توجه به اهداف آموزشی است.

تصویرسازی گونه ای از ادبیات است که به کمک عناصر بصری موضوع پیشنهاد شده به تصویرگر به تصویر کشیده می شود.»^۲

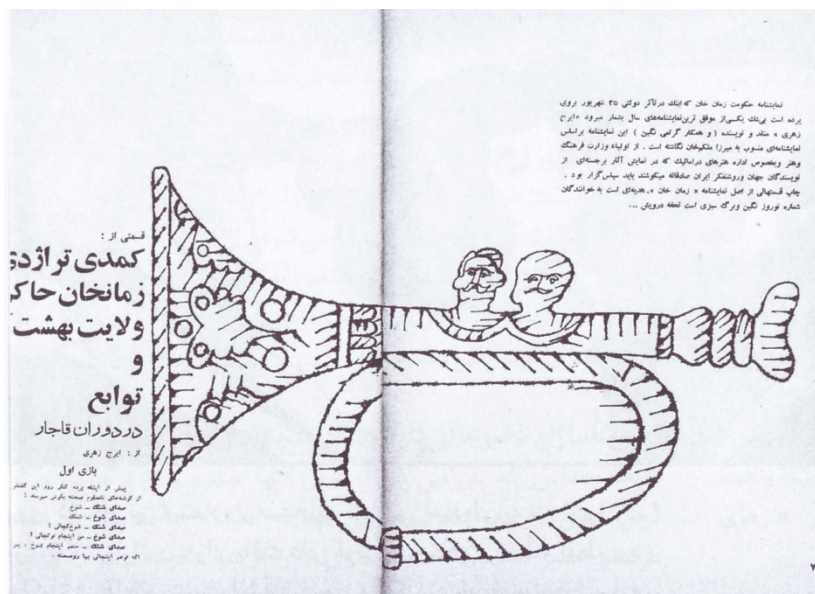
این تعاریف و تعاریفی از این دست راهگشای شناخت بهتر و دقیق تر این حرفه است. فردی که به تصویرسازی موضوعات مختلف با در نظر داشتن اهداف پیشگفته پردازد تصویرگر (Illustrator) نامیده می شود. تصویرگران همواره می کوشند برای بیان بهتر موضوعات از قالب تصویر و عناصر تصویری بهره گیرند و گاه مشاهده می شود که این تصاویر از متن مکتوب پیشی می گیرند که مبین اهمیت روز افزون تصویر و تصویرگری در تولید کتاب است.

آنچه هنرمند نقاش و نگارگر را از تصویرگر یا تصویرساز متمایز می کند آن است که نقاش اغلب تابع حس درونی خود است و اثری هنری به صورت مستقل خلق می کند. حال آنکه تصویرگر غالباً نمی تواند تابع حس درونی خود باشد. علاوه بر این، موضوع به او سفارش داده می شود ولی نقاش اغلب خود به خلق آثاری می پردازد، بدون آنکه کسی به او سفارش داده باشد. با توجه به این موارد در خواهیم یافت که تصویرسازی هنر و فنی مستقل از دیگر هنرهاست و در عین حال تصویرگر باید همواره از دانش روان شناسی، تعلیم و تربیت، آداب و سنن اقوام گوناگون، آیین و مراسم مذهبی، پوشاک اقوام، معماری، طراحی حیوانات، و دیگر فنون و دانش هنری بهره مند باشد.

^۲ - تلخیص از صفحات ۳۴ تا ۳۷ کتاب مقدمه ای بر مصورسازی کتاب کودکان، نادر ابراهیمی، انتشارات آگاه، تهران، ۱۳۶۷.

تصویرگر همواره در قبال مخاطب، ناشر، نویسنده، و استقلال و نوع نگرش فردی خودمسئول و پاسخگوست. این عوامل کم و بیش این حرفه ی هنری را دشوار کرده است. این حرفه با وجود سختی های فراوان در جامعه ی ما به جایگاهی رفیع دست یافته و روز به روز بر علاقه مندان آن افزوده می شود. البته، در جامعه ی ما، با توجه به مخاطبان در مقاطع سنی متفاوت، بیشترین نوع تصویرگری رایج تصویرگری کودکان و نوجوانان است و از زمانی که به صورت حرفه ای به آن پرداخته شده (دهه ی ۱۳۴۰) تا کنون شاهد رشد هرچه بیشتر و بهتر این حرفه ایم و هنرمندان این حرفه توانسته اند در جشنواره های داخلی و بین المللی جوایز ارزنده ای برای خود و سرزمین مان به ارمغان آورند، و نام ایران را در فهرست کشورهای مطرح در تصویرگری کودکان و نوجوانان جاودانه کنند.

تصویرسازی در طول تاریخ چیزی جز در روایت گری یا داستان پردازی نبوده است. اما شروع داستان سرایی به صورت مکتوب خود با آغاز تمدن های اسطوره ای و پیدایش اشکال خطوط نوشتاری بوده است که به کمک آنها افسانه های اساطیری در کتیبه های سنگی و مهرها با پایروس نوشته می شد هر تصویرسازی قبل از پیدایش خط در دوران پارینه سنگی و میان سنگی در نمونه هایی مثل نقاشی غارها چیزی جز نقاشی جادویی نبوده است.



در آن دوران نقوش در ارتباط با انتقال جادویی قدرتهای مرموز جهان طبیعت به درون زندگی جمعی انسانها و در مواقع شکار برای سیطره بر قدرت حیوانات یا در مواقع دیگر به همراه مراسم در رقص های آیینی به منظوره چیرگی بر قدرتهای تخریبگر طبیعت و... به تصویر کشده می شوند.



در مشرق زمین مثلاً در سرزمین چین تصویرسازی بازگویی نمادین گونه نقوش بود و به تدریج تحت تاثیر تعلیمات فرزانه‌گانی چون لائوتسه تصویرسازی، حکایتی اندرزگونه و پرداختی شاعرانه از پدیده‌های طبیعی می‌شود. در سرزمین ایران سنت نقاشی مینیاتور پس از دوره عباسی و سلجوقی تا دوره تیموریان و پس از آغاز عصر نوین در عهد صفویه، نقوش تصویری روایی راوی قصص و حکایت‌های منظوم بوده‌اند. در دوره صدساله اخیر تصویرسازی معاصر در مکاتب قهوه‌خانه‌ای و سقاخانه‌ای، دیگر بار داستان‌های حماسی شاهنامه در پرده‌سازی‌ها و حکایت‌های مذهبی مانند داستانهای مربوط به واقعه کربلا به تصویر کشیده‌اند.



هنر تصویرسازی از شاخه‌های کاربردی می‌باشد که تصویرگر برای بیان ایده‌ها و ادراک خود از عناصر تجسمی به بهترین نحو سود می‌جوید تصویرساز باید فرا گیرد که ضمن ایجاد تصویر و رعایت اصول آن سلاقی مختلف سفارش دهندگان و اذهان عمومی را زیر نظر داشته باشد. تصویرگر باید سعی کند پیام‌هایی را که در صدد انتقال آن می‌باشد از نظر موضوع و محتوای

فکری و شکل و قالب افکارش را بسیار غنی و با ارزش و با رعایت همه جانبه ی اصول زیبا شناسی ارائه نماید.

در گذشته و قبل از پیدایش هنرهای کاربردی فعالیت های برخی از هنرمندان بیشتر در حیطه چاپ بوده و هنرمندان تصویرساز تنها تصویرگران صنعت چاپ بودند. هنر تصویرسازی که از جمله هنرهای کاربردی است شاخه ای از گرافیک می باشد. تصویرسازی هنری است که تصویرگر در آن اقدام به روایت گری مصور می نماید. موضوع کار تصویرگر می تواند یکی از داستان های مذهبی، ادبی، تاریخی، علمی و ... می باشد.

هنرهای مختلف علی رغم این که هر کدام از وسایل و شیوه های اجرایی خاصی استفاده می کنند ولی نقطه مشترک در بین آنها بیان تصویری می باشد. استفاده از همه امکانات در هنر تصویرگری، موجب تعدد و گوناگونی تخصص ها و روش ها در این هنر شده است که با گسترش فن آوری بشری روز به روز به این انشعابات افزوده می شود و منجر به پیدایش شگردهای بدیع و نوظهور می گردد.

تصویرسازی صورتهای مختلفی دارد که برخی از هنرمندان به تصویرسازی انشعابات کتب با موضوعات مختلف مشغول می باشد. این موضوعات می توانند شامل متون داستانی تصویرسازی خبری مطبوعاتی، تصویرسازی فرهنگ عامیانه (فولکلوریک)، تصویرسازی آموزشی، تصویرسازی فنی و تصویرسازی کاربردی که بیشتر با محیط جوامع انسانی سر و کار دارند و... را شامل می شود.

تصویرسازان علاوه بر مصور ساختن کتاب ها و جملات، پوستره های تبلیغاتی، در زمینه تصویرسازی برای فیلم های نقاشی متحرک و همچنین تابلوهای محیطی رایانه ای تبلیغاتی مشغول می باشد. در یک تعریف کلی می توان گفت کار تصویرگری تجسم تصویری یک موضوع برای نمایش بهتر فضای مطلب و در نهایت درک بهتر آن می باشد که عناصر بصری را در قالبی زیبا ترکیب نموده و عرضه نماید.

تصویرگری در ایران با تصاویر به جا مانده از دوره های مختلف و از عهد باستان آغاز شده است ولی به سبب دسترسی نداشتن به کتاب ها یا دست نوشته های آن دوران شاید نتوان آغازی دقیق

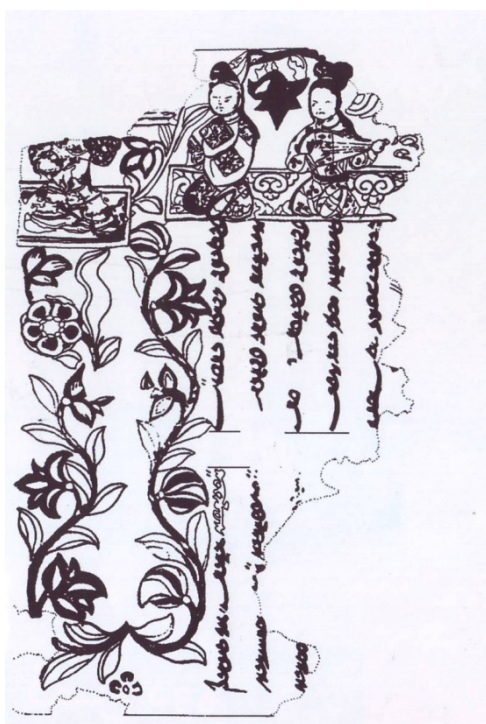
برای آن قائل شد. در بررسی های تاریخی همواره می توان به اسناد تصویری به جا مانده از گذشته استناد کرد. زیرا قطعاً برای خلق آن ها پیش زمینه های تصویری وجود داشته است. بعد از اسلام نیز، با توجه به گسترش فن کتاب آرایی اسناد و مدارک بیشتری از این هنر برای ما به یادگار مانده است. تاریخ نگاران هنر برای سهولت اشاره به تاریخ هنر نقاشی ایران و سیر تکاملی آن گاه نام سلسله ی حکومت ها، گاه نام مراکز و شهرهای خاستگاه آن مکتب ها، یا نام هایی تلفیقی بر آن ها نهاده اند. از آنجا که تاریخچه ی این هنر بسیار طولانی و حجیم است، به اختصار به شرح دوران های نقاشی می پردازیم.

دوران باستان

ایران در مشرق زمین سرزمینی کهن است با پیشینه ای تاریخی از گذشته های دور و همواره جایگاه رفیعی در جهان و منطقه داشته است. اقوام مختلف اسناد تصویری فراوانی از دوره ی غار نشینی ، تمدن های اولیه، و شهرنشینی از خود بر جای گذاشته اند و بیشتر این اسناد بر دیواره ی غارها (نظیر غار میرملاس در لرستان)، کوه ها، ظرف های سفالی و فلزی، بناها، جنگ افزارها، و دیگر ابزار و لوازم مشاهده می شود. سفالینه های سیلک (کاشان)، مارلیک و تپه حصار (دامغان) نمونه های بارزی از نگرش هندسی و تزئینی این نقش مایه ها به شمار می آیند؛ یا مفرغ های لرستان که بر آن ها نقوشی اساطیری، جانوری ، و اغلب به صورت قرینه در ابزار و وسایل روزمره تا جنگ افزارها نقش بسته است؛ یا می توان در بناهای برجای مانده از دوران هخامنشی شمایل های انسانی را در حین مراسم نوروز، پرداخت خراج، و مراسمی دیگر مشاهده کرد که هر یک جلوه هایی از هنر روایتی را در بر دارد. از زمان زردشت، اوستا از کتاب های مقدس ایرانیان به شمار می آمد و نوشته ها و مطالب آن را بر هزاران پوست گاو می نوشتند. در ایران برای نگارش، علاوه بر پوست، از الواح گلی یا سنگی هم برای ثبت وقایع استفاده می شد. هرچند از آن عهد نسخه هایی خطی بر جای نمانده است ولی برخی از مورخان به کتاب هایی چون خدای نامک (شامل تاریخ زندگی شاهان ایرانی) اشاره می کنند. استاد ملک الشعراى بهار به کتابی با عنوان ارداویراف نامه اشاره می

کند که حاوی وقایع دینی، موضوعات اجتماعی، و موارد اخلاقی و ظاهراً حجم زیادی از آن به صورت تصویری بوده است.

مانی پیامبر نیز کتاب خود ارژنگ یا ارتنگ را برای پیروان خود به صورت تصویری آورد و معجزه ی خود را در قالب نقاشی به همراه متن در خصوص تعالیم و آیین مانوی عرضه کرد. در بین خصوصیات بارز ارژنگ می توان به هم نشینی حروف، تصاویر و نقش های تزیینی، خطوط پیرامونی تیره، رنگ آمیزی تخت و ساده، و چهره هایی متأثر از اقوام چینی و خاور دور اشاره کرد. بعدها این عوامل در هنر تورفان، واقع در چین که پیروان مانی در آنجا حاضر داشتند، به خوبی تاثیر گذاشت.



تصویری از یک برگ کتاب مانوی، نوازندگان تورفان چین

دوره ی اسلامی

«با پذیرش اسلام روند نقاشی و هنر کتاب آرایبی در ایران رو به رشد نهاد. از سویی بحث در خصوص رواج کلام خداوند و از سوی دیگر شوق و علاقه ی ایرانیان مسلمان به کسب علوم مختلف و ادبیات زمین را برای رشد این گونه از هنرها به وجود آورد.

از این رو، غالب آثاری که در تاریخ نقاشی و نگارگری ایران که به عنوان اسناد و گواه معتبر به شمار می آیند مربوط به دوران پس از اسلام است.



سرلوحه کتاب التریاق، صحنه های دربار

از خصوصیات بارز نگارگری ایرانی بعد از اسلام پیوستگی و پیوند آن با آیین سخنوری و ادب پارسی است؛ تا بدان حد که همواره این دو در هنر کتاب آرایبی ایرانیان به صورت اجزائی جدایی ناپذیر از هم در آمدند. نگارگران واژگان و ابیات سخنوران و شاعران را در قالب خط، رنگ، و سطح درهم می آمیختند تا تصاویری نو بیافرینند. غایت و هدف مولف و نگارگر دست یافتن به صور خیال و برداشت و درک صحیح تر از حقایق ازلی بود. بدین جهت مشاهده می کنیم که در فرهنگ و ادب ایرانی صور خیال در شعر و نگارگری ایرانی همدیگر را به خوبی پوشش داده اند و در اینجاست که می توانیم شاهد رواج توصیفات شاعران و ادیبان ایرانی در آثار مکتوب باشیم، از جمله: توصیفات نظیر قد سرو، شب لاجوردی، خورشید زرین، روی ماه وغیره که موجب پیدایش عناصر تصویری معادل توسط هنرمندان نگارگر گردید.



برگی از کتاب مخیر الخاص، مکتب سلجوقی

بدین ترتیب نگارگران به مرور تصاویری قراردادی بر پایه

ی ادبیات جمع آوری نمودند که تا به امروز در این هنر چون اصولی محکم و استوار بر جای مانده و هنرمندان نگارگر خود را ملزم به انجام آن می دانند. از این رو همواره در هنر نگارگری با ادبیات و رشد سخنوری و شعرسرای پیوندی غنی و محکم به وجود آمد، و با ادبیات، نگارگری نیز رشد یافت و شکوفا گردید. زمانی که ادبیات کلاسیک ایرانی با فراز و نشیب مواجه می شد، نزول سیر تصویری در نگارگری به خوبی خود را نشان می داد.^۳

در قرن اول هجری، اسلام رایج ترین دین و عربی زبان رایج ایران و کشورهای همسایه به شمار می آمد. در قرن دوم هجری زبان فارسی دری پا به عرصه ی وجود گذاشت. رودکی، پدر ادبیات کلاسیک ایران، در اواخر قرن سوم هجری، ادبیات را به اوج رساند. از آن زمان به بعد ادبیات ایران حرکتی شتابان و رو به رشد را آغاز کرد. در هر عصر ادیب و نابغه ای در عرصه ی ادبیات ایران ظاهر شد. در اواخر قرن چهارم حکیم فردوسی اثر جادوانه ی خود، شاهنامه، را سرآید.^۴



شاهنامه فردوسی (دموت) جنگ اسکندر و اژدها

منظومه های وامق و عذرا را عنصری، ورقه و گلشاه را عیوقی، ویس و رامین را گرگانی به ادیبان غنی ایران افزودند. حکیم نظامی گنجوی اثر جاویدان خود، خمسه ی نظامی، را پدید آورد که در ادبیات آن عصر تحولی عظیم پدید آورد. سعدی در قرن هفتم هجری آثار جاودانه ی خود بوستان و گلستان را نه تنها به ایرانیان بلکه به جهانیان عرضه کرد.

^۳ - تلخیص از همگامی نقاشی با ادبیات در ایران، نوشته م. مقدم اشرفی ترجمه رویین پاکباز، انتشارات نگاه تهران، ۱۳۶۸
^۴ - تاریخچه تصویرسازی، محسن حسن پور، انتشارات فاطمی